

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 102 1981

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Louise Vinge

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

ISBN 91-22-00567-6 (häftad)

ISBN 91-22-00569-2 (inbunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1982

het och den psykoanalytiskt orienterade infallsvinkeln nya och stimulerande utblickar. Den tradition de pekar ut får emellertid en statisk karaktär. Det verkar som om ingenting hänt mellan 1817 och 1886 – Jane Austens resp. Emily Dickinsons dödsår – en känsla som blir än mer påfallande då parallellerna dras till Virginia Woolf och Sylvia Plath. Men självfallet ligger å andra sidan detta i sakens natur, eftersom Gilbert–Gubar söker frilägga ett mönster av närmast arketypisk karaktär. Samtidigt erinrar man sig att kvinnorna – och detta i synnerhet på 1800-talet – med speciell uppmärksamhet läste varandra. Jane Austen intresserade sig mer för Maria Edgeworth än för Walter Scott, mer för Fanny Burney än för Samuel Richardson. George Lewes rekommenderade George Eliot att noggrant studera Jane Austen för att lära sig romanskrivandets konst. Emily Dickinson hävdade själv att hon läst allt som George Eliot, Christina Barrett Browning och systarna Brontë skrivit (efter Ellen Moers' *Literary Women*, 1978).

Enligt Gilbert–Gubar har detta fungerat endast som negativa förstärkare av inneboende splittring och ångest, inte som regelrätt påverkan:

»Seeking motherly precursors /.../ the woman writer may find only infection, debilitation.» (s. 52)

Några sidor längre fram sägs:

»Whether she is a passive angel or an active monster, in other words, the woman writer feels herself to be literally or figuratively crippled by the debilitating alternatives her culture offers her, and the crippling effects of her conditioning sometimes seem to 'breed' like sentences of death in the bloody shoes she inherits from her literary foremothers.» (s. 57)

Sådana svepande formuleringar kunde ha underbyggts med i varje fall ett kortfattat historiskt perspektiv. Man blir nyfiken på om samma »arketypiska» kluvenhet och känsla av deformationer möter också hos en Aphra Behn, Elizabeth Singer Rowes eller Eliza Haywood med deras skildringar av mången gång frank eroticism. Har de och andra 1700-talsförfattarinnor inte spelat någon positiv roll för de skrivande kvinnor som kring ingången till följande sekel sökte definiera sig bortom de av män skapade schablonbilderna?

Man önskar sig också – kanske i en annan bok – ett övertygande referensmaterial avseende samtida manliga författarskap för att få en säkrare grund för bestämningen av det som Gilbert–Gubar uppfattar som specifikt kvinnligt. Skrivande kvinnor är ju inte de enda som känt och känner »anxiety of authorship»; inte de enda som skriver en »palimpsestisk» litteratur. Det kan möjligen vara en fråga mer om gradskillnad än könsskillnad. Frustrations-temperaturen var till följd av sociala och kulturella betingelser självfallet högre för kvinnorna liksom tvånget var större att dölja de verkliga intentionerna. Till detta torde inte minst det faktum ha bidragit att det under 1800-talet i första hand var männen, i deras egenskap av kritiker, som dominerade värdesättningen av kvinnliga alster.

Gilbert–Gubars syfte att lyfta fram en medvetandeström i litteratur, skriven av kvinnor under 1800-talet, gör att texttolkningarna ibland ter sig en aning pressade för att passa in i schemat. Den huvudsakliga litterära kontexten är manliga litterära influenser – och i synnerhet äldre

sådana. »Anti-miltonic» blir därvid en användbar term, inte bara i samband med Mary Shelley och Emily Brontë. Också hos andra författare som Elizabeth Barrett Browning, Christina Rossetti, George Eliot och Emily Dickinson finner de en implicit reviderande kritik som betecknas »anti-miltonic». Man blir inte alltid klar över om de avser en protest mot en manlig litterär tradition, som emanerar från Milton, eller författaren själv och *Paradise Lost*. Med stöd i biografiska och sociologiska fakta kommer f.ö. Ellen Moers fram till en annorlunda och som det förefaller mer sannolik utläggning av bl. a. *Frankenstein* och *Wuthering Heights*.

Övertygande visar Gilbert–Gubar hur de manliga förebilderna provocerat de skrivande kvinnorna till revision av en schablonartad kvinnobild. Ändå undrar man om det inte från en så begränsad utgångspunkt blir problematiskt att driva tanken om den specifikt kvinnliga litterära traditionen. Det ligger en risk i att isolera sitt undersökningsområde till ett slutet universum där tiden har stannat. Inte heller är det utan komplikationer att deducera sin teori ur de få och etblerade författarskapen utan att beakta de många och okända. Det visar Elaine Showalter som har ett brett perspektiv. Runt 1860 finner hon en förskjutning, som tar sig uttryck i att de kvinnliga författarna formulerar sin vrede, frustration och sexualitet mer direkt och öppet än tidigare och att de därigenom introducerar ett nytt slags hjältinga i den engelska romanen. Inte utan fog klagar hon – även om inte just den här aktuella boken avses – över dessa »endless recyclings and recombinations of insights about 'indispensable Jane and George'».

Ingeborg Nordin Hennel

Alexander L. Kielland: *Brev 1869–1906*. I–IV. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1978–1981.

Den nya utgåvan av Alexander Kiellands brev består av fyra band: I 1869–1883, II 1884–1889, III 1890–1899, IV 1900–1906. Inalles rör det sig om cirka 1300 sidor. För »utvalg, innledning og kommentar» svarar Kiellandforskaren Johs. Lunde.

»Dikteren Kielland la tidlig pennen ned», konstaterar Philip Houm i Nordens litteratur (II. Efter 1860). »Men i én kunst forble han, så lenge han levde, en mester: i brevskrivningens kunst. Bjørnson kunne være en betagende brevskriver; Edvard Grieg likeså. Men det er fristende å hevde at Tegnér, Strindberg og Kielland er de tre ypperste brevskrivere som noen gang har levd i nordiske land.» Kielland hade ett slag själv planer på att ge ut sina brev. I början av året 1900 bad han sålunda några av sina viktigaste korrespondenter om att få låna breven för avskrift. Hans första tanke var att ge ut praktiskt taget alla sina brev i en rad små böcker. »Man har ikke meget av den Art, og Brevskrivningen er efterhaanden blevet mit Forfatterskab», skrev han till sin förläggare Jacob Hegel, som emellertid ställde sig skeptisk till planen. I sina brev till Frederik Hegel, som dog 1887, och till dennes son Jacob Hegel framträdde Kielland ofta nog på ett krävande och frispråkigt sätt. »Sagen er, der er – saa latterligt det lyder – lidt Kjøbmand i mit Blod, og jeg kunde lige fra først af ikke fordrage at Forfattere behandles som en Art

Umyndige», förklarar han i brev till Jacob Hegel 3 maj 1900. Men Kielland ville också visa att hans personliga förhållande till sina förläggare hela tiden hade varit tillitsfullt och utan allvarliga störningar. Jacob Hegel gav motvilligt med sig, men Kielland blev klar över att den utgivning som han tydligen inte minst av ekonomiska skäl velat genomföra, stötte på åtskilliga vanskligheter. Han ville som han skrev till Edvard Brandes »beholde Buxerne»; hänsynstagande av olika slag gjorde honom tveksam om lämpligheten av att publicera somliga brev, åtminstone i deras helhet.

Året efter Kiellands död utkom emellertid Alexander Kiellands Breve. Udgivne af hans Sønner (Kbhvn og Kra. 1907) med en inledning av Gerhard Gran. Samlingen gjorde stor lycka men som edition var den otillfredsställande. »Dessverre mangler vi originalene til 72 av samlingens 194 nummer. Blant andre synes alle brevene til Kitty Kielland, Olaf Skavlan og Louise og Viggo Drewsen å være gått tapt. For disse og helt eller delvis for flere andre korrespondenters vedkommende er altså Breve (1907) nok et kildekrift, men uten full pålitelighet.» 1907 och 1910 följde Breve til hans Datter och Breve til hans Søn Jens Zetlitz Kielland: »Til disse bindene med henholdsvis 119 og 102 brev finnes så vidt vites hverken originalbrev eller manuskripter bevart.» Baby Kielland publicerade också i sina båda minnesböcker (1929 och 1949) många brev från fadern. Korrespondensen med Georg och Edvard Brandes är mönstergillt återgiven i band IV och V av Georg og Edv. Brandes: Brevveksling med nordiske forfattere og Videnskabsmænd (Kbhvn 1939–43). 1950 utkom som tionde bandet av hundraårsutgåvan av Kiellands samlade verk *Breve*. I utvalg ved Francis Bull. Det urvalet omfattade inalles 213 brev; bara ett par av dem hade förut varit tryckta.

Den nya fyrbandsutgåvan av Kiellands brev omfattar omkring 1100 brev av de upp emot 1900 bevarade, tryckta eller otryckta breven. »Omkring 700 av de registrerade brevene er tidligere trykt i brevsamlinger i bokform og ca. 60 i tidsskrifter og aviser, mens de resterende omkring 1100 ikke har vært publisert.» Den nya utgåvan omfattar naturligt nog alla tidigare otryckta brev av intresse; »ikke alle brevene har krav på interesse: innbydelse, konvensjonelle takkebrev, forretningsmessige rutinebrev o.l. faller utenfor ethvert utvalg. Men dette gjelder bare en liten del av materialet. De fleste av brevene, også av de hittil utrykte, har verdi – litterært, biografisk eller tidshistorisk.»

I andra bandet är 200 av de mer än 300 breven förut otryckta. Man kan här för åren 1884–89 följa Kielland nära nog från dag till dag. »Vi lærer den mismodige, den bitre, den sinte og den fortvilte Kielland å kjenne. Men vi møter stadig den mesterlige brevkunstner som både i alvor og muntert lune fant utløsning i brevet: 'jeg elsker at skrive og er forelsket i Sproget, som bøier sig under min Pen'.»

Johs. Lunde förklarar i sin inledning till brevtgåvan att denna avser att korrigera den bild som de första brevsamlingarna gav. »Det har vært utgivernes prinsipp at alle sider av brevmaterialet skulle få en avveiet representasjon og at overdrevne diskresjonshensyn ikke skulle tilsløre det sammensatte helhetsbilde. En slik oppriktighet ville – når hensynene til de levende var fallt bort – også ha vært i Kiellands ånd.»

Ulf Wittrock

Henry Olsson: *Carl Snoilsky*. Norstedts 1981.

Knut Ahnlund: *Diktartliv i Norden. Litterära essäer*. Brombergs 1981.

I *Samlaren* 1929 och 1931 behandlade Henry Olsson i ett par studier dels Snoilskys politiska ungdomslyrik och dels Snoilskys tidigare sociala diktning. I den senare uppsatsen hette det i en not: »*Sammanfattningen* av Snoilskys sociala strävan uppskjutes lämpligen till en enhetsbehandling av hela denna diktning.» Henry Olsson kom 1941 att i bokform porträttera Den unge Snoilsky, men en enhets- eller helhetsbehandling inte bara av den sociala diktningen utan av Snoilskys gestalt och diktarbana föreligger först nu av Henry Olssons hand, om man bortser från handbokssammanhang. Det har blivit ett förtämligt bidrag till serien Svenska akademiens minnesteckningar.

Henry Olsson har således i sitt nya arbete kunnat utgå från det tidigare verket om den unge Snoilsky; han följde här diktaren fram till det stora bekännelsebrevet till Klemming 18 sept. 1879. Slutorden i den förra boken löd:

»Det är ett liktal över Snoilskys fjortonåriga ämbetsmannaperiod, som i sin patetiska samhällsdom och i sin vädjan till sanningens och frihetens ande verkar som ett brottstycke ur ett åttitalsdrama. Men först och främst talar där en upprörd och naken själ, som låtit all maskering och frusen reservation falla och hoppas på fruktbar förnyelse.»

De orden kommer nu igen och överhuvud har Olsson lyft över stora partier från sin förra Snoilskybok till den nya; han har härvid funnit sig föranlåten till omarbetningar och kompletteringar liksom till en viss språklig retuschering. Han inlåter sig denna gång inte närmare på Snoilskys anfäder och uppväxtmiljö. Jag vill emellertid betona att läsaren verkligen upplever monografin som en organisk helhet och jag applicerar gärna på boken Knut Ahnlunds karakteristik i *Samlaren* 1970 av Olssons Frödingsbok Vinlövsranka och hagtornskrans som »inte bara ett övertygande men också betvingande verk»; »överallt möter vi nya synpunkter och upptäckter, samtidigt som framställningen förhåller sig lojal till den föreliggande forskningen.» Det psykologiska djupperspektiv som Fredrik Böök en gång anlade på Snoilskys sociala diktning (i en uppsats i Svenska studier i litteraturvetenskap 1913) förstår Henry Olsson att i olika sammanhang vidareutveckla. Han saluterar direkt Bööks »märkliga undersökning» på tal om det den 28 januari 1883 tillkomna poemet *Innocenti*; Böök har, heter det, »med skarp intuition lagt i dagen» att dikten i fråga är en symbol för skaldens eget öde.

En synpunkt som Henry Olsson gång efter gång anlägger i sin monografi är den att Carl Snoilsky oavbrutet strävade efter *förnyelse*. Den gamla formen hade gått honom i blodet, men han var också, heter det, en subtil konstnär med levande puls och genuin personlig egenart. Han lärde av de nya franska poeterna, mindre av Baudelaire än av Gautier och andra parnassdiktare. »Snoilskys grevliga spattpegas struttade omkring i sonetternas gröngräs» – så vanvördigt har Vilhelm Ekelund en gång beskrivit Snoilskys poetiska verksamhet, och denne har ju själv talat om den hårt regelbundna sonetten som »endast en artig tankelek, en vingklippt turturduva med sidenband om foten». Ändå var det just i en symbolmättad sonett –